

„Специализирани съдилища за детско и младежко правосъдие. Защо и как?“

Резюме

На 27.03.2015 г. Министерството на правосъдието, Съюзът на съдиите в България и Българската асоциация по криминология организираха семинар на тема „Специализирани съдилища за детско и младежко правосъдие. Защо и как?“. Презентацията по темата бе изнесена от д-р Урсина Вайдкуун – водещ експерт в областта на специализираната подготовка на съдии, прокурори и адвокати, работещи с деца към УНИЦЕФ, в Македония, Грузия, Турция, Централно африканската Република и Бенин. Автор на множество публикации в областта на детското/младежко правосъдие, член на Общото събрание на Международната асоциация на съдиите и магистратите в областта на младежкото и семейно правосъдие и същевременно практикуващ съдия и прокурор, специализиран при работата с деца, г-жа Вайдкуун прикова вниманието на аудиторията с актуалността на проблемите, отнасящи се до правосъдието за деца.

В своята презентация г-жа Вайдкуун постави на обсъждане няколко самостоятелни проблема, свързани с детското правосъдие.

Първият бе свързан със **съвременните виждания относно необходимостта от специализация в областта на правосъдието за деца**. Тя изтъкна, че в нашето съвременно общество подходът е не към изключването на децата-правонарушители от обществото чрез изолирането им в затвори и други подобни институции, а към интегрирането им и тяхната ресоциализация. Именно това налага участието на различни „актьори“ и институции, които да се специализират за работа с такива деца. Процесът включва детето, полицията, прокурора, съдията, адвоката, психолога, социалния работник, понякога психиатър, училището, институцията, в която е детето. Ако всички работят заедно, те могат да променят нещата. Ако половината от тях се занимават с въпроса какво е направило детето (т.е. с неговото деяние), то другата половина трябва да се ангажира с нуждите на детето и да го подпомогне. И тук е важно да се установят преди всичко правилно неговите потребности, за да бъде подпомогнато да не нарушава повече закона. Реакцията трябва да бъде индивидуализирана, а това означава, че е необходимо да е налице богата палитра от индивидуални мерки, в които лишаването от свобода да бъде сведено до минимум, а работата в „амбулаторни условия“, без изолирането му – да бъде в основата на процеса.

Затова и напоследък се налага **концепцията за „адаптирано, щадящо правосъдие“**. Тя включва няколко самостоятелни компонента:

- Подходящ език, на който да се разговаря с детето, за да може да ни разбира, което означава, че професионалистите трябва да го овладеят;
- Адаптирана среда, разбирана като интериор(архитектура), за да не стигматизира детето;
- Предоставяне на информация, за да може то да участва активно в целия процес;

- Бързина на производството, което предполага съответните законови промени;
- Необходимост от добра оценка на личността на детето и неговата среда чрез изготвянето на съответните доклади и експертизи, които да подпомогнат съдията (в Швейцария към самия съд работят социални работници, които подпомагат съдията и изготвят докладите);
- Съблюдаване правата на детето на всеки етап от процедурата чрез осигуряването на адвокат, доверен представител.

Главните насоки на това правосъдие са очертани в Основните принципи на Комитета за правата на детето в неговия Общ коментар по детско правосъдие. В тях се препоръчват различни варианти за постигането им. Оптималният е да бъдат създадени самостоятелни съдилища за деца, които да бъдат отделени от тези на възрастните в различни сгради. Това би било постижимо обаче само при наличието на достатъчен брой дела, за да бъде оправдано.

Вторият вариант е да има вътрешно разделение на съда, като се формират специализирани отделения и състави. Третият – наличие на специализирани съдии в самия общ съд. В този вариант самият съдия може да разпредели времето си така, че да прецени каква част от времето си да отдели на този вид дела. В последните два варианта също се извършват архитектурни промени, така че да бъдат обособени специални зали, а дори и чакални и стаи за даване на показания.

Вторият важен въпрос, който се обсъжда, е относно: а) необходимостта/или липсата на такава от специално законодателство, включващо всички аспекти относно правата на децата (както в наказателноправен, така и в гражданскоправен смисъл); б) създаването на специализирана администрация; в) самостоятелна статистическа база данни; г) различни правила за криминална регистрация на децата – правонарушители.

Г-жа Вайдкуун отбеляза, че няма единен подход в различните страни по тези въпроси. В някои държави са приети специални кодекси за работа с деца, както и за жертвите на престъпления. В Швейцария, както и в България, в НПК има обособени специални правила за разглеждането на делата на непълнолетни. В тях се включва ограничение на броя на разпитите – не пове от два, както и тяхната продължителност. Понякога се използва видеозапис, който е допустим като доказателствено средство.

Третият важен въпрос, на който акцентира в своята презентация г-жа Вайдкуун, бе този за подхода за работа с детето. Налага се виждането, че не детето трябва да обикаля различни специалисти, а всички услуги, които му се предоставят, трябва да бъдат обединени и професионалистите да се съберат около него така, че то да бъде в центъра на тяхната грижа. Това би могло да се постигне обаче чрез:

- една много добра професионална квалификация на участниците в този процес;
- голямо многообразие от различни по характера си мерки и прилагането на наказанието „лишаване от свобода“ само в краен случай.

В презентацията бе обърнато специално внимание на **обучението на специализираните съдии и тяхното кариерно развитие**. Лекторката изложи становището си, че насочването на магистратите към гледането на тази категория дела би трябвало да бъде на доброволен принцип и да се помисли за адекватното им заплащане, за да не се гледа на тях като на по-долустояща категория съдии, които не са способни да разглеждат други дела и затова се занимават само с деца. Тя изтъкна като проблем загубата на специализация при ротацията и кариерното израстване на тези съдии и препоръча да се предвиди един минимален брой години, които те да работят като детски съдии.

По въпроса за обучението и специализацията на магистратите бе посочено, че стандартният подход е то да се осъществява в процеса на работата и да включва: запознаването с международните стандарти за правата на детето; националното специфично законодателство; начални базисни познания по психологията относно различните етапи на развитие на детето; минимални познания по психиатрия, за да са информирани какви заболявания могат да доведат до различни психологически и психиатрични проблеми; основни познания по криминология, за да имат идея за основните рискови фактори при формиране личността и поведението на детето (което може да се обезпечи от университетски преподаватели); основни познания по педагогика, за да имат познания как се подготвят социалните доклади, какви педагогически интервенции и мерки могат да се предприемат.

Г-жа Вайдкуун посочи, че специализираният социален работник също трябва да има познания в горепосочените области. Тя поясни, че в редица страни самите университети предлагат магистърски програми „Права на детето“, но по принцип подходите за специализация са различни, както и продължителността на модулите за специализация – от едnodневно до едnodседмично обучение. В Швейцария има и специализирана детска полиция, в която професионалистите преминават през специално обучение. То включва и умения за воденето на разпит не само на извършителите, но и на жертвите (особено на сексуални престъпления), както и на други уязвими лица, които се изслушват в специални помещения.

В хода на дискусиата беше обсъден и въпросът относно **видовете мерки, които се прилагат по отношение на правонарушителите**. Г-жа Вайдкуун посочи, че в Швейцария в 21% от случаите санкцията се изразява в предупреждение, което представлява разговор с детето, в 20% – глоба, а най-разпространената санкция – при 45%, е полагането на труд в общността и задължение да се посещават различни курсове и програми. Лишаването от свобода намира приложение едва в 7% от делата, като то най-често е условно, придружено с пробационни мерки. Само за най-тежките престъпления то се налага ефективно, но изтърпяването му е в институции за деца от закрит тип, извършили по-леки провинения, тъй като в Швейцария няма затвори за непълнолетни. В работата с тази група деца се влагат много средства, тъй като се изхожда от идеята, че колкото е по-сериозно извършеното престъпление, толкова по-големи са нуждите на детето от подкрепа и работа с него. В страната съществува голямо разнообразие от институции за проблемните деца, но наред с това се прилагат разнообразни подходи без откъсване на детето – както възпитателни, така и терапевтични.

Презентацията на г-жа Вайдкуун бе посрещната с голям интерес и провокира множество въпроси от страна на присъстващите съдии и научни работници.